

אית הוסיף

ספר דברים

הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה, יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל, ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים * לא במעשה הקרבנות ולא בטהרת הכהנים ובמעשיהם שכבר ביאר אותם להם, והכהנים זרזים הם לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה * אבל בישראל יזהיר * המצות הנוהגות בהם פעם אחר פעם * להוסיף בהן ביאור, * פעמים * שלא יזכיר אותן רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות, כמו שיבאו בספר הזה בעניני עריג אזהרות מרובות זו אחר זו ותוכחות * וקול פחדים * אשר יפחיד אותם בכל עונשי העבירות, * ועוד יוסיף בספר הזה קצת מצות שלא נזכרו כלל כגון היבום, * ודין מוציא שם רע, * והגרזשים באשת * ועדים זוממים, * וזולתן, וכבר נאמרו לו כולן בסיני * או באוהל מועד בשנה הראשונה * קודם המרגלים, כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית כאשר נתפרש בו, * ועל כן * לא נאמר בספר הזה וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל, או דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצוה פלונית, אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצות רק בארץ אף על פי שהן דוברת הגוף, כאשר בא בענין הנסכים, * אי מפני שאינו תדירות לא הזכירם רק בבנים נוהלי הארץ, וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להזכירם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר, * וכמה

גם

1

כ"ג

משה מפי עצמו אמרן

ספר דברים, החותם של תמישה חומשי תורה, "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הנהר... בעבר הנהר בארץ מואב הואיל משה בארץ את התורה הזאת לאמר" (דברים א א-ה). ספר זה מיוחד הוא, שונה מכל יתר חומשי התורה, ענין זה מצינו בגמרא במסכת מגילה (לא ב), שבה הגמרא עושה הבחנה בין הקללות של פרשת בחוקותי לקללות של פרשת כי תבוא. הגמרא נוקטת שקללות בחוקותי קשות יותר מקללות כי תבוא, וזאת מפני שאת פרשת בחוקותי "משה מפי הגבורה אמרן", ואילו קללות של כי תבוא "משה מפי עצמו אמרן". כלומר, הגמרא אומרת שאת פרשת כי תבוא וספר דברים משה אמר 'מפי עצמו'. ספר ויקרא הוא דבר ה' אל משה, ואילו ספר דברים הוא כביכול דיבור של משה רבנו עצמו.

2

110
ח"ס

דבר זה קשה מאוד להבנה - וכי שייך לומר שמשה אמר את ספר דברים מפי עצמו? וכי שייך לומר שתלילה הוסיף על דבר ה' דברים מעצמו? ואכן הדבר קשה, שמצד אחד אנו יודעים שהתורה היא מקשה אחת, שלמה ותמימה, דבר ה' העליון והנורא, מהמילה בראשית ועד 'לענין כל ישראל', הכל מהות אחת של קדושה עליונה, קדושת התורה, כך שאם חסרה אפילו אות אחת מכל המקשה הזאת, הרי שספר התורה פסול, ומאידיך, אנו רואים שמשה הוא המדבר בספר דברים, וכל כך בולט הדבר, עד שחכמים אומרים שאת ספר דברים אמר משה מפי עצמו. אם כן, כיצד ניתן ליישב את הדברים? כיצד ניתן לומר שמצד אחד זה בוודאי דבר ה', ומצד שני משה אמרם מפי עצמו?

6

11

16

הייחודיות של ספר דברים

שאלה זו הפתה בפנינו את העומק והמשמעות המיוחדים של ספר דברים, שיש לו גוון ואור ייחודי השונה מארבעת הספרים האחרים, ובאמת, כשאנו מתבוננים בספר דברים אנו מוצאים שהוא מלא לב, מלא מיסר וצדק, מלא התעוררות ורגש. ספר שכולו מעורר את הלב לאהבת ה' ויראתו, להכרת קדושת עם ישראל והכרת הזכות הגדולה שלנו שבהר בנו ה' יתברך ונתן לנו את תורתו. כבר אמר היהודי הקדוש מפשיסחא שהמובהר שבספר המוסר הוא ספר משנה תורה, והיה מזהיר את תלמידיו ללמוד תמיד ספר משנה תורה לעורר לבכם והאה פני צדיק תהילת ספר דברים. וכבר שמענו על תלמיד חכם שהיה סופר סתם, ובשעה שכתב ספר דברים היה מניח מגבת על הולף מתחת לעיניו, שכן היה מתרגש כל כך בכתובת פסוקי ההתעוררות שיש בספר זה, עד שפניו עיניו וזלגות העיניו ירוח הישש שיא יפול את המגבת ממנו ייטטטט או יצוץ יצוץ, וימאית רביע יע לעיניו זה בספר דברים זה אגו יאנו תבעה מעצמו גושיה משיית ארבעה י: הויה, יכל הפענוח ירוח השוית מני

28

אכן, כשאנו מתבוננים בטעם הדבר, אנו רואים שספר דברים הוא דיבור של משה אל עם ישראל. משה עומד עם עם ישראל ומדבר איתם - על גדולת ה' ורוממותו, על עבודת ה', על התורה והמצוות, על הסכנות שיש בעולם הזה, על הנפילות ועל התשובה ועוד ועוד. ספר דברים הוא 'שיחה' הקרובה אל החיים, מתוך העולם הזה. הדיבור בספר זה בוקע ועולה מתוך העולם הזה, ולכן הוא מתייחס אל החיים של בני אדם, אל הקשיים וההצלחות, הוא פונה לעורר את הלבבות. דברים ושאר התורה - מוסר והלכה

3
פ

ניתן להמשיל את ההבדל בין ספר דברים לשאר הספרים, להבדל בין ספר מוסר לספר הלכה. ספר הלכה מתמקד בהוראה, מה מוטל על האדם לעשות. בספרי ההלכה אנו לא מוצאים שיחות חיזוק והתעוררות. שולחן ערוך כותב את שורת הדין בצורה חדה ובהירה, בלי להתייחס לקושי שיש בקיום ההלכה. הוא יחתוך את הדין, על בשר שהוא טרף, על אישה שהיא פסולה לחתונה, על ממון שהוא אסור, ולא יוסיף בדבריו מילים של חיזוק וניחום. ההלכה באה לומר את האמת הצרופה של דבר ה'. אמנם בוודאי שבמסגרת פסיקת ההלכה תמיד עומד הכלל של דרכיה דרכי נועם, וכמידת האפשר במסגרת ההלכה מתחשבים בנתוני האדם, ואהבת ה' את עם ישראל היא היסוד לכל התורה כולה. אולם בסופו של דבר ההלכות הן דינים חתוכים וברורים, וההלכה מתמקדת בהם, ולא בנפשות של בני אדם ובקשיים שיש להם בקיום ההלכה.

6

לעומת זאת, ספר מוסר מתייחס אל נפש האדם. הוא עסוק באנשים, בהרגשות ובמחשבות, בקשיים ובהצלחות. ספר מוסר בא לעורר ולעודד את נפשות בני אדם להצליח לעלות במעלות הקדושה. ספרי מוסר מדברים מתוך החיים ולכן מחלחלים אל הלבבות ומאירים אותם.

כך גם ביחס לתורה. ארבעת החומשים הראשונים מדברים 'מלמעלה', כביכול התורה כותבת את ההלכות ואת המאורעות כמי שמתאר אותם מלמעלה בלי להתייחס אל הנפשות, אל ההרגשות והרצונות של עם ישראל. התיאור גבוה מאוד וממוקד. דיבור של אמת מוחלטת ועליונה. לעומת זאת, ספר דברים מדבר מתוך העולם הזה. הדיבור יוצא מתוך אדם שמצוי בעולם הזה, מכיר היטב את נפשות ישראל וטבען, ומתייחס אליהן בדבריו. אמנם בוודאי משה רבנו הוא לעילא לעילא, אך עם זאת הנה הוא עומד עמנו, בעולם הזה, ומקרב אלינו את דבר ה', כאומרו "אֲנִי עִמָּךְ בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם" (דברים ה ה).

1

תיארנו בקצרה את ההבדל בין ספר דברים ובין יתר חומשי התורה. לאור זאת ננסה לשוב לשאלה שפתחנו בה וננסה בעזרת ה' ליישב את הסתירה הזאת, שמצד אחד בוודאי ספר דברים הוא דבר ה', והוא חלק מהתורה, ומצד שני הגמרא אומרת שמשם אמר ספר דברים מפי עצמו, וכן ניכר וברור לכל קורא, שספר זה הוא דיבור של משה רבנו עצמו שמדבר עם בני ישראל, ואילו הקב"ה נמצא בספר דברים בגוף שלישי.

וראוי להזכיר כאן מה שכתבנו בהקדמה לס' במדבר, שקשה לגוי א' בארץ לעבור את אמת ולשמור מצותיו בתוך עולם מלא של אלילות וכשפים וחיי הפקר. ולפיכך גזר הקב"ה (אחרי פשע העגל המרגלים) שביי ישראל מ' שנה במדבר ולהקיפם בענני כבוד, ר"ל לבדודם מעולם הזה, ובמסיבות של השדאת השכינה וחיי תורה ומצות - לגדל דור חדש, אשר לא ידע את פגרים ואליליה ותדבבותיה, ואותו להביאו אל הארץ המובטחת. וראה משה את כל הנסיונות שנסו אבותינו את ה' במדבר ודבריו המעשיה, כשה ימרתו במדבר... וראוי שג' שתייך כאשר יצא מן המדבר וכאן במרים עם הגרים, חסאו בשטים בנגות ופעור. ונשא משה ק"ו: הן בעודני חי שכם היום פמרים חיתם עם ה' ואף כי אחרי מותי (לקמן ל"א). ואין כל פלא שמצא משה רבן של ישראל, להותבתו להתיירם באהירות חמורות ופסולות, לפני מרידתו מהם שבצברם את הירדן, לא ישרו מדרך ה', ולהתרות בהם ולזרים בברכות וקלות ובכריתת ברית לשמור את כל דברי התורה. כן מצא לנכון לבאר להם את מצות ה', שאולי יפלו בהן ספקות אחרי מותו, מפני שלא נתבררו כל צרכן בחומשים הראשונים. ובנוגע לצירופם של אלה הדברים אשר דבר משה לתורת ה' כתב ונאמר: וראה הקב"ה אתרי שהשלים (משה) לאדם לישראל, שיכתוב בספר התורה כל זה מפי מה שאמרו משה (באותו הסגנון ומכאן הסגנון המיוחד למ"ה) הנה איך שאמירת הדברים נעלה לישראל היו כמרעיה, לא היתה כתיבתה בספר התורה כמנו, כי לא כתב הוא ע"ה אהב הדברים מעצמו, כי איר יכתוב דבר מעצמו בתורת האלהים? אבל כתיבת זה כלו היה כפי הנתיבות מל דבר התורה כי הסכים הקב"ה על ידו משה בעינו דברי הכתוב הנאמין עמ"ל ומב"ל נשא הסגנון של מדבר בעדך ברית ולא הונו בסגנון אל הקדומים אך שהם חלק בלתי נפרד מתורתו ושמן שהספ"ה הנה כולל רוב בנות התורה ודברי מוסר (ולפיכך ה') האלף קורא איתו בהקשר קריא בשם משנה תורה.

4
אמת ושמור מצותיו בתוך עולם מלא של אלילות וכשפים וחיי הפקר. ולפיכך גזר הקב"ה (אחרי פשע העגל המרגלים) שביי ישראל מ' שנה במדבר ולהקיפם בענני כבוד, ר"ל לבדודם מעולם הזה, ובמסיבות של השדאת השכינה וחיי תורה ומצות - לגדל דור חדש, אשר לא ידע את פגרים ואליליה ותדבבותיה, ואותו להביאו אל הארץ המובטחת. וראה משה את כל הנסיונות שנסו אבותינו את ה' במדבר ודבריו המעשיה, כשה ימרתו במדבר... וראוי שג' שתייך כאשר יצא מן המדבר וכאן במרים עם הגרים, חסאו בשטים בנגות ופעור. ונשא משה ק"ו: הן בעודני חי שכם היום פמרים חיתם עם ה' ואף כי אחרי מותי (לקמן ל"א). ואין כל פלא שמצא משה רבן של ישראל, להותבתו להתיירם באהירות חמורות ופסולות, לפני מרידתו מהם שבצברם את הירדן, לא ישרו מדרך ה', ולהתרות בהם ולזרים בברכות וקלות ובכריתת ברית לשמור את כל דברי התורה. כן מצא לנכון לבאר להם את מצות ה', שאולי יפלו בהן ספקות אחרי מותו, מפני שלא נתבררו כל צרכן בחומשים הראשונים. ובנוגע לצירופם של אלה הדברים אשר דבר משה לתורת ה' כתב ונאמר: וראה הקב"ה אתרי שהשלים (משה) לאדם לישראל, שיכתוב בספר התורה כל זה מפי מה שאמרו משה (באותו הסגנון ומכאן הסגנון המיוחד למ"ה) הנה איך שאמירת הדברים נעלה לישראל היו כמרעיה, לא היתה כתיבתה בספר התורה כמנו, כי לא כתב הוא ע"ה אהב הדברים מעצמו, כי איר יכתוב דבר מעצמו בתורת האלהים? אבל כתיבת זה כלו היה כפי הנתיבות מל דבר התורה כי הסכים הקב"ה על ידו משה בעינו דברי הכתוב הנאמין עמ"ל ומב"ל נשא הסגנון של מדבר בעדך ברית ולא הונו בסגנון אל הקדומים אך שהם חלק בלתי נפרד מתורתו ושמן שהספ"ה הנה כולל רוב בנות התורה ודברי מוסר (ולפיכך ה') האלף קורא איתו בהקשר קריא בשם משנה תורה.

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן והערות ודי זהב" (ב' ו')

"הוכיח על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי להם זהב עשו לבעל" ורשי ד"ה ודי זהב ומקורו בספר.

"כך אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם בשביל כסף זהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל"

(וברכות ל"ב ע"א)

ראו זה פלא, משה רבינו בדברי תוכחתו בפסוק הראשון שבספר משנה תורה ראה לנכון להזכיר את הקשר שבין ברכת ה' היא תעשיר את בני ישראל בכסף וזהב ובין חטא העגל, אלא שקשר זה נתפרש ע"י חז"ל בשתי דרכים.

מחד בא משה להוכיח את ישראל הלא הקב"ה ברחמיו וחסדיו השפיע לכם כסף וזהב לרב ע"מ לגדלו ולרוממו ותחת זאת כפרתם בטובת המקום ובהב שנתן לכם עשיתם את העגל, והוא שצווק הנביא הושע "וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל".

ומאידך מתייצב משה רבינו לפני הקב"ה כמליץ יושר וסניגור לבני ישראל ואומר לפני הקב"ה "רבונו של עולם בשביל כסף זהב שהשפעת להם לישראל... הוא שגרם שעשו את העגל", למה זה יחרה אפך בעמך, אתה גרמת להם לחטוא מרב טובה, ולא עוד אלא שאף אמרו "די" בראותם שרב כסף זהב ביאו אותם למרוד במלכות שמים ובכל זאת השפעת להם גדולה.

כך דרכו של משה רבנו כשושבינא דמלכא ושושיבנא דהטרונטא, ממכה עצמו מתקן רטיה, ובאותו מטבע שבו הוא מוכיח את ישראל, מתייצב הוא להוכיח את הקב"ה כביכול ולעורר רחמי שמים על ישראל.

(ע"ין לעיל בפתיחה לחומש דברים).

משה

ל' סוף
משה

אמ' יזק

א', י"ג. הבו לכם אנשים.

אמרו: פיזור לרשעים נאה להם וכי' כי היה תרתי לריעותא משם אחד, כל אחד מחוק חבירו והיו טריפה גמורה, וזה ברור.

והנה ענין המקדש, לאחד כלליות ישראל ולבביתם אל מקום אחד, כמו שאמרו (ברכות ל, א) היה עומד (בחז"ל יכוון לבו כנגד ארץ ישראל... היה עומד בארץ ישראל, יכוון לבו כנגד ירושלים... היה עומד בירושלים, יכוון לבו כנגד בית המקדש... כנגד בית קדשי קדשים... כפורת...) נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. ולכן תמיד היתה שם ההנהגה הנסית. כמו שמנו (אבות ה, ה) עשרה נסים שנעשו בבית המקדש. ולהראות אף שכל פרטי בפני עצמו אינו ראוי להיות מושגת פרטי בהנהגה פרטית בלתי טבעית, בכל זאת הקשר הכללי מעם ישראל ראוי הוא להיות מושגת בהשגחה נסיית, ששם אין פגם, שכולם מעלים ריח נחוח: — זה ביראתו, וזה באהבתו לישראל, וזה במסת ידו וזה בתורתו. וכמו שאמרו (בראשית רבה סה, יח לבראשית כז, כז) "וירח ריח בגדיו" — ריח בגדיו — "כריח השרה אשר ברכו ה'". פירוש, שלהריח נגד עשו הרישע, האם יריח ריח רבי עקיבא וחבריו? לכן הראוי הש"י כי שהוא בסוג אחד, כמו ימים בן צירידיא, ובכל זאת נכבדי בו דבריו כי וכו' בו יועזר כאים והקדימה לגן

בחסרה, ישעיה א, יג לא תוסיפו הביא מנחת שוא, קטורת תועבה היא לי וכו' לא אוכל און ועצרה.

הענין, דמצאנו לרז"ל בכריתות (ו, ב): כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאו הכתוב עם סממני הקטורת. הרי דבר הפחות בעצמיותו, בכל זאת כשהוא מתערב באגודה כללית, הוא מתבשם ומועיל להוציא ריח נחוח מן הסממנים האחרים.

ומצאנו שאמרו (סנהדרין עא, ב במשנה) פיזור לרשעים נאה להם ונאה לעולם. הרי שהאגודה מוסיף חיזוק לעושי רשעה. וכן מצאנו שאמרו (סנהדרין לט, א) כל בי עשרה שכינתא שריא. וכבר עמד על זה הר"ן בדרשתו. והנראה על פי מה שבארו בדין תרתי לריעותא, שאם הם משם אחד, שמורים שניהם על ניקוב הריאה, וכו"ב, אז היו טריפה. אבל אם זה מורה על נקב, זה על קמט וכו"ב — כשר. כן הדבר הזה: —

אם כל אחד בפני עצמו יש לו מדה פחותה, זה כלי וזה בעל לשון הרע, וזה בעל כעס, כשהם באגד אחד, אז יומתק מרירותם ויתבשם כל אחד מחבירו: — זה ילמד מזה לפור הונג, וזה לנוח מרגו, וזה על שפם יעטה. אבל אם כולם מסכימים על תכונה רעה אחת, הלא אז תהוקנה מוסרותיהם, ומן קורי העכביש יהיו כעביותה עגולה. על זה

לכאורה לשון רבים דחיכת "איש" היה צריך להיות "אישים", אבל לא נמצא זה רק פעם אחת, והוא במשלי (ג' פ"ד): אליכם אישים אקרא, אבל בשאר המקומות הוא אנשים. ודוק ותשכח שגם בהרבה שפות זרות לא דומה המלה של איש אחד למלת אנשים הרבה. והטעם בזה הוא מפני שקבוץ של אנשים הרבה אינו צירוף של הרבה יחידים אלא הוא לגמרי שם חדש וענין חדש, ומה שבמשלי שם כתיב אישים והוא משום ששם אינם בקבוץ אלא הוא קורא לכל א' וא' בפרטיות, עיי"ש ודו"ק.

10) הזוג צבר

במדבר איך היה מנהיג את הטף לבדם, על כן הוציא גם אותם וביאים לארץ ישראל ושם ישמידום הכנענים, והטף ישארו בארץ ישראל, ואז תהיה השגחתו יתברך עליהם לגשות אותם²⁰⁷ לו לעם ולהאביד את הכנעני ודברו אחר ימח שמם. וזה מוכן מלשון שאמרו (במדבר יד, ג) "ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב, נשינו וטפנו יהיו לבז", ומאין ידעו שיהיו "לבז" ולא להריגה, וגם 'לשבי' מיבעי כלשון המצוי על בני אדם²⁰⁹, משא"כ "לבז" משמעו כמה פעמים שבוזזים את נכסיהם ולא את עצמם. אלא היינו דבריהם שפירש משה, שסברו שהם הנשים והטף ישארו בהשגחה פרטית, רק הנכסים יהיו לבז עד יגיע העת²¹⁰.

1) (כח) אנה אנהנו עולים וגו': זו היתה ראייה וטענה לדבריהם²¹¹, אם היה באמת רצון ה'

שיהיו כובשים לא היה נמס לבכם ע"י עם גדול ורם ובני ענק, וכי לא טוב היה שתהיה מכת דבר בגבורי מלחמה אלו ובני ענק? אלא שזהו רצון ה' שיהיו נשמדים.

1) (כז) ותרגנו באהליכם: הוא מיותר. ומכאן יצא הדרש בשבועות (מזב, ב'אהלו של מקום²⁰⁵, היינו באהל מועד, גם שמה גיניתם דברי בן²⁰⁶).

בשנאת ה' אותנו וגו': יש להבין איך עלה על הדעת לחשוב ולדבר כזאת, אם רצון ה' להשמידם למה היה לו להוציאם ממצרים ולהביאם לכנעני. ואם חשבו שהקב"ה אהב את הכנענים אהבה עזה לעשות להם זח הנחת רוח, אין שטות גדול מזה. ומה חשבו על ה' במה שהבטיח לאברהם יצחק ויעקב את הארץ, וגם התורה שניתנה בקולות וברקים מה תהא עליה.

אבל האמת שידעו בבירור שהקב"ה יתן את הארץ לדרור שאחריהם, ולהם ובשכילם²⁰⁷

2) ניתנה התורה, ורק שחשבו כי את הדרור ההוא שהמרו את ה' גם במצרים אותם שנא²⁰⁸. ואם היה מאבידם במצרים או

9) רע

עין 11. וזה שאמר "כריח שדה אשר ברכו ה'", דבחלק תפוחין 12 כל עלה כל עשב מעלה ריח, כן כצירוף הכללי גם הפושעים מושגחים ומעלים ריח.

הנהגה 13 מנחה אינה קריבה בשיתפיו, רק ביחיד (מנחות קד, ב) 14, ובצבור באה מנחה 15, לפי שהצבור הוא בכלליותו כמו יחיד שהוא איש אחד, וכל אחד מועיל לחבירו כמו שכל אבר מועיל לחבירו, וכיוצא בזה 16. לכן כיון שהפסידו מעלת האחרות, וכל אחד רצה לבלוע לחבירו, והיו כקציני סדום ועמורה (ישעיה א, י), אם כן כל אחד נבדל בפני עצמו 17, אם כן "לא תוסיפו הביא מנחת שוא" 18! וכן קטורת, שכל אחד מתבשם מחבירו, וגם החלבנה ריח נחוח 19. אבל כשכל

אחד מפוזר בפני עצמו, הלא "קטרת תועבה היא", כמו שהיא בפרסיותה, שחלבנה ריחה רע, "והקריבהו נא לפחתך וכר" 20! "לי... לא אוכל און ועצרה", שיהיה אסיפה מאון 21, היינו שיסכימו כולם על תכונה אחת רעה.

הנרגנות: תשלובת מידות רעות

1) "ותרגנו באהליכם ותאמרו: בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים, לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו" (דבר א, כז).

מה היינו אומרים, למראה אדם שיש ברשותו הון רב, והוא הולך ומאבד אותו בידים? פשוט: לוקח את עושרו האדיר ומשליך אותו לאבדון, ואחר כך עמל קשה, כדי לתחזיר לעצמו חלק קטן ממה שהיה בידו. כולם היו לדאי נדים בראשם למסכן, ומביטים בו בחמלה; ילדים, היו מצביעים לעברו באצבע רועדת, ולוחשים זה לזה: "זה הוא...".

והאמת היא, רבותי - ואני מדבר בעיקר על עצמי - שיתכן מאוד שאנו עצמנו, הננו אותו אדם מוזר! יש בידינו יכולת להיות עשירי-עולם, ואנו מזלזלים ביכולת זו, והופכים עצמנו לעניים מרודים. למה כוונתנו?

1) המשנה ב"אבות" (ד, א) אומרת: "איזהו עשיר? - השמח בחלקו". אדם השמח בחלקו ומסתפק במה שיש לו, הריהו עשיר ומאושר! אבל מה קורה לרוב העולם? - אדם מקנא במה שיש לחברו, והופך עצמו קמו-ידיו מעשיר לעני! "אין אדם יוצא מן העולם..." - אמרו חז"ל (קה"ר א, יג) - "...וחצי תאוותו בידו", אפילו חצי תאוותו אין הוא משיג; תמיד רוצה עוד ועוד.

2) אלא שיש מידה גרועה מזו, והיא מידת הנרגן. את תכונת הנרגן, מתאר שלמה המלך במלים: "דברי נרגן קמת להמים, והם ירדו חדרי בטן" (משלי יח, ח) - דברי הנרגן הם קמהלומה עזה, החודרת לעמקי הבטן; הנרגן, פוצע את המוכה בעומק נפשו, באופן אנוש. ומדוע כה רעה פגיעת הנרגנות? - יש אדם שהוא כפוי-טובה; מתעלם מטובה שעשו עמו (כפוי - לשון: כיסוי

2) ייכופה עליו את הכלי" - פסח 101); שמכסה ומעלים את טובת חברו). מידה זו היא השחתה מסוכנת בנפש, מפני שדרכה להתפתח; וכפרעה, שכיוון שהתחיל ב"לא ידע את יוסף" - בכפיות-טובה לאדם - סיים ב"לא ידעתי את ה'" (שמות א, ח; ה. ב) היינו: בכפירה בה'.

ויש השחתת-נפש מסוג אחר: לשון-הרע; לדבר רעה על אחרים, או על ערכים חשובים. גם כאן החמירו חז"ל ואמרו, שמדבר לשון-הרע הוא ככופר בה'. ואין לו חלק לעולם הבא (ערכי טו).

הנרגן - מאחד את שני הדברים. שלא כמו כפוי-הטובה, אין הוא מתעלם ממה שעשו עמו. אולם לא די שאינו מודה על הדבר, אלא הוא אף נאזשים יתוועו שבעצם היתה זו רעה.

מחלה נפש יוראת זו גורמת לנשים כגון עז וצורה, מישהי... אדם ירדו חז"ל נגדן... כאלו רעיונות בנפשו... מביאים רגלי בניתו... הנה אפילו לא ידעו שיש להם דבר יסודי... אדם נכמה עושונה... וכו'...

11) כי אין אדם יוצא מן העולם...

והנה עתה, כשה' הופך את הבריתה מן המצווה, לזריזות אל המצווה - הם רוצים לפתע לשבת! לא לחינם, תגובת ה' היא כה חריפה: "וישמע ה', ויחר אפו ותבער בם אש היי" (במד' שם).

תאמר: ואיך באמת טענו בכל פעם טענה הפוכה מקודמתה? הלא אנו עוסקים באנשים ברי-דעת? - אלא שאצל הנרגן, אל תתאמץ להצביע על

13
ש

6 סתירות: הוא יתלונן תמיד על מה שיש, וירצה תמיד את מה שאין כרגע...

הנה מיד אחר כך התלוננו על המן - שהתורה מעידה בשבחו - ורצו בשר (שם, ד-ט) - בעוד שהיה להם בקר וצאן לרוב, כפי שמביא רש"י (שם, ז). כי כשרוצים להתלונן - מוצאים על מה! העובדה שהנרגן מתלונן, אינה משום שחסר לו משהו, כי אם להיפך: משום שהוא מתלונן - לכן חסר לו משהו.

וזהו שאמר משה לה' על טענתם זו: "הצאן ובקר ישחט להם - ומצא להם, אם את כל דגי הים יאסף להם - ומצא להם"!! (שם, כב). הלא מה שתתן לא ימצא חן בעיניהם! תתן צאן - ירצו דגים; תתן דגים - ירצו צאן; אלא מה! תתחכם ותתן דגים למנה ראשונה וצאן למנה שניה! - אז ירצו להיפך... כי מי שרוצה להיות נרגן - לא תועיל כל עצה נגדו. (אמנם יד ה' לא תקצר, ויכול

16 הוא לשנות את טבעו של הנרגן - אבל התערבות באופיו של האדם היא בבחינת נס נדיר, ולרוב, ה' משאיר בזה בחירה חופשית לחוץ ממקרים יוצאי-דופן, כפרעה וכדו''). ואכן: כגודל רעתה של מידה זו, כן גודל הרעה שנגזרה על ישראל. הנרגנות, היא שהמיטה עלינו את עונש הגלות הקשה מכל: "וינגנון באהליהם... וישא ידו להם להפיל אותם במדבר... ולזרותם בארצות" (תהי' קו, כה). כנראה, שבפחות מעונש כבד זה, לא היתה הנרגנות יכולה להיעלם מנפש האומה!

- * -

במה מתחיל תיק-גירושין?...

דומני, שזו מן התכונות הרעות שאדם חייב לשרש מתוכו, בראש ובראשונה לטובת עצמו! אחרת - הוא הופך את חייו לאומללים ביותר.

כשם שהנרגנות המיטה על עמנו, אלפיים שנות גלות עקובות מדם, ונכיה לדורות שעומדת שוב לפתחו בשבוע הבא - כך הוא גם באדם הפרטי: הנרגנות תהרוס את חייו ואת אושרו לנצח. ונביא דוגמה כואבת מן החיים: אם נבחן זוגות, שבאים להתגרש בבית-הדין הרבני: ודאי שיש לכל אחד, טענות על הצד שכנגדו (ואם אין לו - הוא שוכר עורך-דין שימציא לו אותן...); אך אם נרד לשורש הדברים, הרי שתיק-גירושין "נפתח" - כך נדמה לי - באותו יום בו אמר הבעל לאשתו: "חסר מלח במרק". הוא יכול היה לקחת בעצמו מעט מלח ולהוסיף - ובכך לסיים את הפרשה; אבל הנרגנות, דוחפת אותו "לנפח" את העניין: "מזכיר לי את האוכל בפנימייה" - הוא מוסיף כאילו לעצמו; לפעמים בעוקצנות, ולפעמים כמזקה-גורל...

מדברים פעוטים מעין אלו - מתלקחת המריבה. וכפי שהמשיל שלמה המלך במשל כה קולע: "באפס עצים - תכבה אש, ובאין נרגן - ישתק מדון" (משלי כו, כ). הנרגנות - היא השמן בגלגלי המדורה.

המשפטים הללו, אינם מופיעים בתיק-הגירושין; יתכן ואפילו האשה כבר אינה זוכרת אותם - אך הם-הם שפתחו את התיק:

4// מובן, שלא תמיד הבעל אשם; יש ודאי מקרים, שהאשה היא הנרגנת (וכפי שראינו לעיל את נרגנות עם ישראל - ה"אשה" - שסופה היה ב"גט" החורבן) - אבל אני מדבר כבעל, ואני יודע שהבעל אשם... אם כל צד היה מחפש את מעלות השני - לא היו גיטין בעולם. גט אינו מתחיל בויכוח אידאולוגי, או בכך שהאשה היא "ניטורי-קרתא" והבעל הוא מהמפד"ל. גט מתחיל מיותר מדי או יפחות מדי מלח במרק; מדברים פעוטים ממש,

4// שבכוחם להרעיל את החיים המאושרים ביותר. וכשאינו רצון, או פנאי, לתקן בשלבים ראשונים של החיים - אחר-כך הדבר קשה מאוד; לעתים - מאוחר מדי.

אם הבעל היה מנסה לחשיב, על הדברים בתחילתם שוודאי יש באשתו, על כך שרוב הניאכלים שהיא מכינה הם טעימים למדי; אז יכלו כן שיש בה מידות טובות שאין לרוב הנשים - אם היה משתדל לטעוא נשמה טובה, לא היו הדברים מתחילים...

עת צרה היא ליעקב וממנה יושע

סבת חזק

בדרך כלל מפטירין בגי דפרענותא מתוך הנביא ירמיהו שהוא נביא החורבן, ואילו בז' דנחמתא מפטירין מהנביא ישעיהו שהוא נביא הנחמה. והנה דוקא שבת חזון - שבת שלפני תשעה באב - אנו מפטירין בישעיהו שהוא היה כאמור נביא הנחמה.

מכאן נלמד שכל תוכחה ונבואת חורבן הרי אין ענין דוקא בעצם התוכחה ובעצם הדברים הקשים, כל המטרה היא התכלית, ללמוד מוסר ולשנות דרך, וזו עיקר המטרה, להראות גם את האור, את הדרך הטובה. שהרי אם האדם יראה רק את התוכחה בלא הדרך האחרת, האיך ישוב בתשובה והאיך ישנה דרכו. ועל כן בכל תוכחה ונבואת חורבן מן הדין לראות בתוכה גם את נקודת האור, גם את נקודת הנחמה והגאולה בבחינת "את קשתי נתתי בענין", שרק כך יש תועלת בנבואת החורבן ובהגדת התוכחה.

וזהו ענין קריאת הפטרת שבת חזון מתוך נבואת ישעיהו שהוא עצמו נביא הנחמה והגאולה, להראות שגם שבת שלפני תשעה באב, העיקר הוא להאמין בגאולה ובנחמה.

וזה בעצם בא לסמל את עובדת היות העם היהודי זה אלפי שנים נתון למשיסה, לפרעות ולשנאת ישראל. העם היהודי עבר מה שלא עבר שום עם אחר, ומי"מ יכול היה לעמוד בכל אלה רק משום שתמיד קיווה וציפה לימים טובים יותר כהבטחות נביאי ישראל ואלה היו מאמינים בני מאמינים כי קרובה הגאולה לבוא ועם ישראל יושע לנצח נצחים, ותקוה ואמונה זו היא שנתנה את הכוח ואת העוצמה לעמוד גם ביסורין קשים, גזירות ורדיפות.

בזה נבין את מאמר הקינה בתשעה באב "אלי ציון ועריה כמו אשה בציריה וכו'" לכאורה יש להבין מה הדמיון בין "ציון" ל"אשה בציריה". אולם לפמשי"ת אפשר לומר, דבאמת אשה עוברת תקופה קשה בימי הריונה, וזהו באמת סבל גדול לאשה לשאת בקרבה זמן כה ממושך עוד משקל כה גדול המגביל אותה מאד גם בהרגשות לא טובות ולא נעימות, ומי"מ מתאווה לזה ועושה כל טצדקי כדי שתהא בהריון, ולא אחת אשה מוכנה לנסוע מקצה העולם ועד קצהו כדי להגיע למצב המקווה שהיא תהא בהריון, וכל זה לכאורה הוא נגד השכל ונגד ההגיון שאדם יתאווה לסבול תשעה חודשים. אולם מה שנותן לה את הרצון ואת הכוח לזה הוא משום שהיא רואה את מה שעתידי לצאת מזה, היא רואה את האור שבסוף תשעה חודשים, היא יכולה לשאת בכל הסבל הזה בגלל התינוק שהיא עתידה ללדת, וזה הנותן לה כוח לעמוד בכל אלה. וזה הדבר הנותן לנו לעמוד בכל יסורי "ציון" - בתקוה לגאולה העתידה ולימים הגדולים העתידיים לבוא.

ואלו הם דברי רבי עקיבא: "... שוב פעם היו עולין לירושלים וכו' ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכים ור' עקיבא משחק וכו' אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להם לכך אני משחק וכו' באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש, בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה. אמרו לו עקיבא ניחמתנו" - (מכות כד, ב). דומה שאין לך חורבן, שכול ויתמות יותר מזה, ור"ע משחק? אלא ר"ע ראה את הגאולה מתנוצצת מתוך הריסות החורבן. והגאולה בא תבוא. בז' בוד עם גזירת החורבן החלו שלבי הגאולה.

הדברים מפורשים בפירוש הרמב"ן (בחוקותי כו, טז). רגילים לראות בחורבן הארץ גלות וסמל לשממה וחדלון. קובע הרמב"ן כי זוהי: "בשורה גדולה מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו". חורבן הארץ מוכיח את גאולת ישראל. אי יכולתם של נכרים להאחז בה מהוה ראייה ניצחת שהיא מקומה הטבעי של ישראל בלבד. בית שני חרב בגין עליה מקוטעת, לחצאין. הבית השלישי יבנה עם עליית הכלל כולו בני"א.

וזהו בעצם מה שמצינו דאין אומרים ונוטין בתשעה באב ולא סליחות, ולא צדקתן צדק בטי' באב שחל בשבת ועוד כיוצא"ב וכנאמר בשו"ע "משום דאיברי מועדי", ועל מה המועד, משום שמישיח נולד ביום זה. כלומר בתוך הגלות, בתוך החורבן, בתוך תוכס של היסורים והרדיפות כבר צצה לה ונולדה גם הגאולה שעתידיה לצאת מתוך החורבן בבחינת "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" מתוך הצרה תבוא גם הישועה.

וזהו שאחז"ל: "כל המתאבל על ירושלים זוכה וזוהא בשמחתה" (תענית לו). כי בעון האבילות עצמה נוצצת לה בעומקה שיל האבילות זכר השמחה והישועה. ועל כן "זוכה ורואה" ולא רק "יזכה ויראה" כי בתוכה ישל האבילות טמינה גם השמחה והישועה.

14

אזכר

הצרכי

16

21

22

31

36

4

116

✕ ✕

הנה מבואר בשו"ע הלי' זכר לחורבן שאחר הלכות תענית דאין לשיר בפה מלא אחר החורבן ואין לומר בכלי שיר, אלא כמו שכתב המשנה ברורה שבשמחת חתן וכלה הכל שרי.

ואפשר לומר דהנה הגמרא בברכות אומרת כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה חורבה מתורבות ירושלים. וזהו בדיוק הענין, על חורבן אין לומר ואין לשיר, אבל על "בנין" שאני, על בנין, מצוה לשמוח ולשמח, וזהו ענין ההיתר לומר בשמחת חתן וכלה.

וכן אפשר להסביר את ההיתר לאכול בשר ולשתות יין בברית מילה שבתוך תשעת הימים לקרובים הקרובים השותפים בברית וכן בת"ב שנדחה יכולים בעלי הברית להפסיק בתענית כמו"ש בשו"ע.

והענין בזה הוא דגם הולדה של ילד זהו "בנין" כמו שמצינו אצל השפחות "אולי איבנה ממנה" שנאמר אצל שרה אמנו ע"ה וכן אצל לאה ורחל אמהותינו ע"ה הרי שהולדת ילדים זהו בנינו של עם ישראל, ורק על חורבן יש להתאבל על כל הלכות האבילות שנאמרו לענין ת"ב, אבל בבנין יש לעשות ההיפך מזה, ועל כן הותרו כמה וכמה דברים בבנין קדוש זה אפילו בימים קשים אלו של ימי חורבן וגלות.

15
ש

16